

Kovács Jolánka

Hullámvasút gyerekeknek és felnőtteknek

Fellinger Károly: Hullámvasút; Mindjárt gondoltam (Gyenes Gábor rajzaival)

„...így válik eggyé
a fent és a lent.”

(Fellinger Károly: Madarak)

Fellinger Károly idén ötvenöt éves. És költő. A Vámbéry Polgári Társulás gondozásában legszebb és legértékesebb születésnap ajándékjaként látott napvilágot nemrég két ikergyermekkötet: a *Hullámvasút* és a *Mindjárt gondoltam*. S ha egy költő életének e kerek évfordulóján ennek tud legjobban örülni, azt jelenti, hogy ő maga is jól érzi magát a gyerekek világában – ha nem a legjobban.

Gyenes Gábornak, az illusztrátornak köszönhetően mindkét kötet borítója tetszetős, mosolyra készítő: a *Hullámvasút*é színesebb, hisz az 3-4-5 éves kisgyerekeknek készült, a *Mindjárt gondoltam* borítóján a gyerekfiguraké a főszerep, hisz a versek itt óvodásoknak és kisiskolásoknak szólnak, vagyis olyan korú gyerekeknek, kiknek „jelme” már kialakultabb.

Fellinger Károly, aki egyébként is mestere a gyerekversírásnak, kedves, igazán kisgyerekeknek való, lüktető, rímes, zeneiségükben is sziporkázó versikéit tárja elénk a *Hullámvasút*-ban, mely három ciklusból áll (*Csillagles, Hódoló, Aranypatkó*). Csintalan, örökmozgó, kisokos gyerekek csínytevései, gondolatai, okoskodásai kelnek itt életre, s ahogyan mindez a frappáns versikékből kipattan, száll, elhangzik a gyerek szájából, máris a nagypapa unokáiban lelt örömeivel, a szerző gyerekek iránti mély empátiájával párosul. A legtöbb vers főszereplője a falusi környezetben nevelkedő kisgyerek (aki még nem is tudja, hogy éppen ezért milyen szerencsés), aki „mindenben benne van”, megmássza a szalmakazlat, a gyümölcsfákat, madárijesztőt csodál a kertben, új és új kihívásokat keres, alig tud betelni a világ „csodáival”. Képzete szabadon szárnyalásának egyik gyermekien megfogalmazott kijelentése a címadó vers, a *Hullámvasút* első két sora: „*Hullámvasút az én álmom, / átkelek a valóságban*”. A gyerek időnként meghökken, ám a mélyebb dolgokba még nem gondolhat bele, hát gyorsan a saját világába huppan vissza: „miért látja / édesapa / feketének / a jövőnk? / Az ég aztán / mitől lett kék, / s miért szürke / az ég?” (*Tükröm, tükröm*), vagy a csillagokba réved, kukkeron keresztül figyel az üstököst, az esthajnalcsillagot, a fiastyúkot, mely „forgolódik, / mint a tojó / galambok”.

A népies stílusú, témájú, népies kifejezéseket tartalmazó versikékből (*Mesketé, Kari-*

kás, Morgó, Szent György napján, Repce, Farsang végén) városi gyerekek előtt is sok, eddig ismeretlen dolog, életöröm, vagy akár népszokás tárulhat fel: „Tehénkét fej Julianna / félig már a tejeskanna, / feje fölött fecskék szállnak, / kell a friss tej Júliának.” (Meskete); vagy: „Szent György napi harmat megvéd, / eltünteti mind a szeplőt, / abbahagyom hát e verset, / s kicsavarom a lepedőt.” (*Szent György napján*).

Az eredeti, „bajuszalatt mosolygó”, gyermekmódra viccesen bölcselkedő Fellingert-humor a versek többségét áthatja, ám a kötet külön színes fejezetét képezi a *Hódoló-ciklus*, melyben felvidéki falvakat mutat be a költő, viccesen, ötletesen, mesészerűen – olyan e versek összessége, mintha mindegyik falu „jellemzőiről” rímekbe szedett csalimese szólna: „*Nem messze van ide Olyga / sok ott a falu bolondja*” (*Olyga*), „*Újhelyjókán / mákot vetnek, / mákos gubá- / val fizetnek.*” (*Verbunk*), „*Ógyalla, Ógyalla, / sok arra a kajla, / madárijesztőnek / nincs szalmakalapja.*” (*Ógyalla*).

Az *Aranypatkó* című ciklusban aztán egymás után bújik elő a rumot iszogató kaka-du, esőváró Béka Béla, egy pökhendi vörös kakas, a tyúktojásból kikelt iglic, hetvenhét pát szárnyas ló, egy csetelő, lájkoló, szörföző bolha, az őstermelő lótücsök, számár Árpád, a kenőző varjak – egy sor jópofa állat vagy állatka, egy sor vidám, fura szerzet, egy egész ugrabugra társaság, hát ki ne érezné jól köztük magát? A kisgyerekek biztosan. A vicces állatversek közül kéken és merengve emelkedik ki a *Madarak* című vers, melyben a képzelet határai elmosódnak: ahogyan a gyermeki képzelet magasán szárnyal ott fent, a kicsik számára a lenti világ is még ugyanolyan kifürkészhetetlen és csodás: „így válik eggyé a / fent és a lent” (*Madarak*).

A szintén három versciklust (*Képzeltétek, Apróságok, Nyitott szemmel*) tartalmazó *Mindjárt gondoltam* című kötetben svéd típusú gyermekversek örvendeztetik meg a gyerekeket és a felnőtteket egyaránt. Ezek a versek a felnőtteket is gondolkodásra készítik, hisz olyan dolgok hangzanak el itt az életképekből, a zömmel versbe foglalt gyermekmonológokból, melyeket az óvodás korú vagy kisiskolás gyerek, aki éber szemmel figyel a felnőtteket (közülük is leginkább a saját szüleit és a család többi tagját), mégsem mond ki otthon, inkább magában próbál választ találni a felnőttek viselkedésére, egymást gúnyoló, elejtett szavaira (*köcsög, lajhár, bakancs, hóhányó*). Amikor vendéglőben ebédel a család, az asztal közepén álló, erős illatú rózsákat dicsérgeti a mama, „Pedig a virágtól / nem látja anyu az aput, / én meg a kisöcsémet.” – mondja a gyerek a vers végén (*Virág*). Hogy a felnőtt és a gyerek egészen másképp éli meg a rohanó világot, abból a *Cipőkanál* című vers ad humoros ízelítőt arról, hogy míg a szülő ingerült, mert semmire sincs elég ideje, a gyerek a rohanásban is rátapint a viccesre, legyen az akár egy szójáték. A szülő tehát sürgeti a gyereket: „Talán én húzzam fel / a cipődet, aranyom, / hiszen te már iskolás vagy? - / zsörtölődik magából kikelve.” Mire a gyerek: „Ha te húzod fel a szandálom, / szorítani fogja a lábadat, mama.”

A hathétéves kislányok meglátásai az ugyanolyan korú kisfiúkkal kapcsolatban külön szerepet kapnak a kötetben (*Varázsszó, Anyu, Az ebéd, Kavicsok, Bújócska*). Hon-

nan ezek a szimpatikusan bájos meglátások, következtetések, leszűrt tanulságok? Természetesen ismét csak a szülők életének, kapcsolatának, szavainak megfigyeléséből. Ha a leendő férj (Pityu) majd elfelelji a megismerkedésük napját, a kislány, ügyesen bevetett női bosszúval máris tudja, hogy aznap egy nagy semmi lesz az ebéd: „ha azt mondja rá, / hogy tegnap is az volt, / megmagyarázom neki, hogy / spórolni kell, a maradékot / nem lehet csak úgy kidobni.“ (*Az ebéd*).

A gyermeki érzékenységet kiemelő versekben felbukkan a felnőttek zöme által lenézett, számon sem tartott hajléktalan, a szemégyűjtő közmunkás, aki viszont a gyerek számára érdekes ember, figyelmet érdemel, sőt: „van ideje megnevetetni engem, / ahogy a lába közé veszi a seprút, / s egyszer csak csinál egy kört fölöttem.” (*Láthatatlan versike*). Az el nem mondott dolgok, az, hogy a szülőnek nincs elég ideje a gyerekére, a gyerek elmagányosodásához vezethet: „Az emberek mindig sietnek. / Mindig akad valami / nálam is fontosabb dolguk.” (*Fák és bokrok*). De ugyanebből félelmek is fakadnak, melyek akkor jönnek elő, ha a gyerek egyedül van otthon: „Nagyi szerint még a falon lógó / képeken látható személyek is / hallanak mindent. / Még akkor is, ha nincsenek / a szobámban.“

Az ún. szeretetversekben (*A szemről, Diófalevél, A szeretet jele, A kályha*) a gyerek tiszta egyszerűséggel mesél azokról, akiket szeret, vagy a szeretet fogalmát boncolgatva magában, ezt kérdezi apjától: „...te a szíveddel látsz engem, / akkor mire jó a szemed?“ A kötet szerzője annyira a gyerekvilágban él a versek írásakor, hogy imitt-amott saját gyerekkori élményei, csintalanságai is előjönnek, és a köteteinek bemutatói is versírásra ihletik: „Az oviba eljött közénk / egy igazi költő bácsi, / Öcsi megkérdezte tőle, / vajon ő-e Petőfi Sándor“.

S hogy miért nevezhető e két hangulatos, gyönyörűen illusztrált, színes kötet ikerpárnak? Egyszerre születtek, mint az ikrek, s mint az ikrek vagy legalábbis mint a testvérek, valóban összetartoznak. Hisz a gyermekkor nemcsak szép és izgalmas időszak, de folyamat is, a kisgyerekkor folytatása az ovis, majd a kisiskolás kor, s ahogyan a *Hullámvasút*-ban a világra csodálkozó kisgyerekek egyszer majd az oviba, az iskolába lépnek, úgy nyílik az értelmük, gazdagodik érzelmviláguk, és a felnőttek világát figyelve nemegyszer kimondják majd (főleg magukban), hogy „Na, mindjárt gondoltam!“.

Fellinger Károly két gyermekkötetének megjelenésével kapcsolatban megbecsülés-sel illik megemlíteni a támogatókat is: Jókai, Zsigárd, Deáki, Csallóközcsütörtök, Nád-szeg, Nagy-mácséd és Réte falvak önkormányzatát, a jókai Csemadok alapszervezetet, a nagyfödémesi Borsos Mihály, valamint a Szenci Molnár Albert Alapiskolát, a Kukukónia Polgári Társulást, és rajtuk kívül még száz egynéhány személyes támogatót. A mindkét kötet két-két oldalát betöltő támogatók névsora ritka jó érzéssel tölti el az olvasót – hogy a Felvidéken ennyi embernek fontos még a gyerekkönyv, s a magyar ajkú gyerekeknek az olvasással, a versekkel való megszerettetése.

(*Vámbéry Polgári Társulás, Dunaszerdahely, 2018*)

Faragó Laura

Prokop Péter 100 – Emlékezések könyve

(Szerk.: Erdei Kvasznay Éva; Feledy Balázs; Prokopp Mária)

Száz évvel ezelőtt született Prokop Péter festőművész, író, római katolikus pap, a római Szent István Zarándokház alapítója. Születésének centenáriumára készítettett – ezzel a címmel – gyönyörűséges kiadványt Csepel Önkormányzata, személy szerint Borbély Lénárd polgármester, aki köszöntőjében így fogalmazott:

„Teljesen mindegy, hogy térben és időben merre sodorta az élet – Kalocsa, Budapest, Róma, Fatima, Toronto – ő mindenhol magyar volt! Igaz, magyar ember!”

Ez a csodálatos könyv, amelynek bemutatója 2019 január 19-én volt Csepelen a Polgármesteri Hivatal dísztermében, Prokop Péter tisztelőitől, egyházi személyiségektől, művészekről tartalmaz rövidebb-hosszabb emlékeztetéseket, valamint a csepeli Szent József Otthon Gyűjteményéből láthatók válogatott képek – nyomdailag kitűnő minőségben!

A könyv szerkesztőinek bevezetőiből idézek, ama három művészettörténész írásából, akik sok-sok munkával összeállították e nagyszerű gyűjteményt.

Erdei Kvasznay Éva festőművész: „Életemet és galériám egész tevékenységét Prokop Péter áldó szavai kísérik. Azt a szellemi, erkölcsi és művészi muníciót, amit Csepel és mi, csepeli művészek tőle kaptunk, soha sem felejtjük el. Most, születésének 100. évfordulójára időzítve, a csepeli önkormányzat jóvoltából a PROKOP PÉTER 100 – EMLÉKEZÉSEK KÖNYVE jelzi törekvésünk megvalósítását, emléke szeretetteljes őrzését. „*Ne féljete! Bár felmegyek az égbe, a világ végéig veletek vagytok!*” – sokszor idézte számunkra a festő a feltámadás utáni Jézus szavait. Emléke legyen áldott!”

Feledy Balázs: „Prokop Péter életműve iránti érdeklődésem személyisége sokoldalúsága miatt erősödött. Mindig közel álltak hozzám azok az alkotók, akikben benne rejlett valamiféle – ahogy mondjuk – reneszánsz karakter, esetében az összművészetiesség. Mindig rokonszenves volt mozgalmas, soha nem klasszicizáló művészi felfogása, s egyre jobban tudtam azonosulni írásaival. Máig ható megtiszteltetés, hogy halála előtt hónapokkal, jelenlétében kiállítását megnyithattam. Ekkor külön izgalom volt a képeihez való intenzív közeledés, de mindig, folyamatosan foglalkoztatott az íráshoz való vonzalma. A festő sokféle terjedelmű, sokféle hangulatú, rengeteg tematikájú, eltérő mélységű, empirikusabb vagy teoretikusabb, nyugodtabb vagy indulatosabb írása is: művészet. Így lesz ő, egyházat papként szolgáló festőművész mellett író is. Ritka hármasság, amely jelenséget villantja fel ez a kiadvány.”

Prokopp Mária: „Expresszív hangja, élénk, tüzes színei, kiegyensúlyozott, tiszta kompozíciói egyértelmű, határozott üzenetet sugároznak. Mélyen gondolkodó, meditatív művész. Látó ember! Látomásait a 2000 éves keresztény hit vezérli. Tudja, hogy küldetése van az őt és a világmindenséget teremtő Istentől. Életre szóló elkötelezettségéhez hű maradt mindvégig. Isten iránti szeretete naponta fokozódott a pappá szenteléskor kapott erő forrásából és az Istenfia, Krisztus életáldozatának naponkénti misztikus megjelenítéséből. Prokop Péter művészetének ez az alapja.”

Ezen ünnepélyes könyvbemutatón – mint meghívott vendég – jelen lehettem, és kalocsai népdalok éneklésével idéztem fel Prokop Péter szülővárosának dalait. Még aznap birtokba vettem az ajándékként kapott gyönyörűséges *Emlékezések könyvét*. A kiadványban található több mint 70 emlékezésből, pár gondolatot szeretnék kiragadni és megosztani a kedves olvasóval:

„*Mutasd a kezedet, és megmondom ki vagy!* A modern pszichológia gazdag kibontakozása óta van grafológia, íriszdiagnosztika és a jó ég tudja, még hányféle *levetítődése* a mi emberi lelkünknek, személyiségünknek vagy biológikumunknak...”

Péter bácsi egyszer a maga *dolgos kezével* elkapta a kezemet mondván, „*Mutasd a kezedet: látom, te dolgozol...*” Ha valaki elmondhatja, hogy igazán sokat és nagyszerűt alkotott, akkor ő volt a tízezret is meghaladó számú alkotásaival. Prokop Péter atya a kor feszültségeit és a húsvéti misztériumot magában hordozva és szüntelenül átélve lett a megfeszített és feltámadt krisztus hirdetője.” (*Bajcsy Lajos* esperes)

„Aki felszínesen ismerte Prokop Pétert, először talán nem is vette észre benne a papot. A festőt látta benne, aki sokszor kritikusan szemlélte az Egyházat, a papságot, de ha közel került hozzá, fölismerhette benne az Egyházat szerető, Egyházáért aggódó papot. Egyvalami zavarta: a sablonosság, az egysíkúság. Büszkeséggel vallotta, hogy a papok nagy része *egy* eszközzel, a prédikációval hirdeti az evangéliumot. Ő pedig ecsettel és tollal teszi. Összes műve ott sorakozik polcomon. Őrzöm a tizenötödik kötetét, amelyet ákom-bákom betűvel dedikált. A cím is bátorító: *Vén ág is hoz virágot!*” (*Bíró László* tábori püspök)

„Lelkének áhítatát és mélységét a képek mellett könyveibe írta bele, és segítette az olvasót Isten iránti igaz szeretetre. Amikor már itthon kezdtek rendeződni a dolgok, mondom az atyának, hogy *nem gondolkoztál, hogy hazajöjj Magyarországra?* Elgondolkodva válaszolt: - Otthon nem lehet kapni olyan festéket, amilyen nekem kell!

Pár év múlva csak hazahozta a szíve. Itthon nyugszik. Művésze világra szóló, ő megmaradt szerény papnak és bárhol is magyarnak.” (*Gyulai Endre* Szeged-Csanádi püspök)

„Nagyon régen, a *Magyar szentek sorozat* révén szerettem meg Őt. Máig is eb-

ből tanítom, mutatom be ajánlott védőszentjeinket. Nagyon kifejezőek, nagyon szépek. De ilyenek a sok-sok kötetet megtöltő rövid gondolatai is.” (Kispál György Csepel Jézus-Szíve templom plébánosa).

„*Prokop Péter agóniát vállalt extáziséért*”. Krisztusában és Krisztusáért vívta – mint a legnagyobbak – haláltusáját a műért. Agóniája tehát aszkézise volt. Ahogyan Krisztus agóniájából született az emberiség üdve, úgy a nagy alkotók *elvezített életéből* nőnek ki a műrekek, hogy felrázzák az ember elhomályosuló lelkiismeretét. Ezért feledkezhetett meg énjéről, ezért élt szegényen, fölös javak nélkül. Ahogy a festő írja: *amikor a vad kommunizmusban ketrecem fojtogatva szűkült, amikor a hazai hatóságok kényszerzubonyából szabadulni vágytam, az 1956-os forradalom leverése után, kalandos úton, álmai városába, Rómába érkezett. Erről így vall: Róma, ez a váratlan világ átváltoztatott. Rómában legfőképpen fölfedeztem a fényt, és föllobbant színeim átalakultak és megérlelődtek. Lángoló színeim azonban a szülőföldeméi. A színek ugyanis velünk születnek. Az igazi festőnek valódi témája a szín.* Péter atya minden napot új lehetőségként várt, s minden napot lezárt, mint utolsót. A Csepeli Szent József otthon lakójaként, életének utolsó négy évében hívott meg otthonába, szívébe, s avatott azok sorába, akiket őrangyalának tartott.” (Kozma Imre Irgalmas rendi szerzetes).

„Rómában jártunk éppen zarándokúton, és a magyar zarándokházban találkoztam a tudós paptanárral és festővel, akivel akkor ismerkedtem meg. Elmeséltem neki, mekkora hatással volt rám Szent Sebestyén temploma, ez az egyszerű, a többi római templomhoz képest nem különösebben figyelemre méltó kis templom. Erről meséltem az akkor már igen idős Prokop Péternek, aki figyelmesen hallgatott engem, majd jellegzetes, kedves mosolyával megajándékozott Szent Sebestyén portréjával, amit korábban készített. Kiderült, hogy Szent Sebestyén neki is kedves szentje. (Lévai Anikó jószolgálati nagykövet)

„Prokop Péter mély vallásos szelleműtsége az élet szeretetével és az őszinte, békés emberi hanggal kiegészülve, hatalmas életművének minden darabján visszaköszön. Papként és művészként a vizuális prédikáció útját teremtette meg, hogy lefesthesse az elmondhatatlant. Egyik legtermékenyebb pap-festőnknek, különösen csepeli képeinek állít emléket e kiadvány, amelynek láttán odafönt az égiek is örülnek!” (Mádl Dalma, a Karitás jószolgálati nagykövete)

„A Vatikáni Rádióban így válaszolt faggatásomra az 1995. aug. 13-án elhangzott adásban, amely kérdésem Prokop Péter kettős – papi és festői – hivatására vonatkozott:

Csiszoljuk, tisztítjuk a kormos üveget. Mi van mögötte, nyomozzuk. Sejtetjük, ami titok marad. Hévvél és izgalommal közelítgetem az Isten és az ember kapcsolatának misztériumát. Ebből a rádiós beszélgetésből sok mindent megtudtunk még a festő műhelytitkaiból:

„Legalább hétezer kép van mögöttem. Húsz helyen százképes állandó kiállításom nem közönséges teljesítmény. Azonos ügy érdekében, bár elűtő eszközökkel elért harci tények! Bilokáció módjára egy időben, egyszerre több folyosón és teremben közlöm mondandómat sorozataimmal. Ha nem is a megszokott paposan, hanem váratlan agyformával. Horgomon csalétket változtattam. Valamikor csak gyerekeknek rajzoltam a hittanórán táblára. Ma országos és művészi nívón kínálok portékámat. Vizualitásba öltöztetett hangom esetleg közvetlenebb és ingerlőbb, mint az exegéta vagy teológus hangszerelései. Tizenkettedik könyvem közepén járok. Nyomdaképesre összehozni egy kötetet nagyobb erőfeszítés, mint jól-rosszul pongyolán elfecsegni húsz-harminc hallgatónak. A legépelte szó szárnyra kel, szélesebben szétszóródik a négy templomfal között elhangzott buzdításnál.” (Szabó Ferenc SJ költő, egyháztörténész)

„Sziklára – erkölcsre, tudásra – várat épített. Maradandót. Miért? Mert nem csupán az anyag volt a kemény, de a kötőanyag (mész) is. Saját maga keverte, formálta. S erre kényesen büszke volt. Mindig is Rómáig akart nyújtózni. Sikerült neki. S mert HIT volt benne és ALÁZAT, az égig jutott. Péterként Péter közelébe.

Festőművész volt? Az is. Hihetetlenül virtuóza a formának, a színnek, a kompozíciónak. Az irányzatokat fölülíró, csak saját törvényszerűségeihez igazodó teljességnek. És gondolkodó esszéíró is volt, szellemi tárnákat nyitogató. Mi még? Mindenekfelett ember; fölszentelt pap, az igazmondók, az emberiséget gyámolítók ivadéka. A világot bejáró, a honi kis templomoktól az amerikai katedrálisokat freskókkal díszítő zarándok. Ha igazságszomjas, örökké zsörtölődő személyét befogadják / befogadták az angyalok, akiknek szárnyát nemegyszer húzogatta, a világ békessége fog ránk köszönni.” (Szokolczay Lajos irodalomtörténész, művészetkritikus)

„Prokop Péter az 1957–1999 közötti időszakát Rómában töltötte. Ugyanabban az időben éltünk mi is az örök Városban. Vele személyesen soha nem találkoztam, viszont képeivel annál többet. Budapesten a *Vollnhofer ArtStúdió*ban 2012 óta igyekszem bemutatni a festőművész nagyon személyes kifejezőmódját, mert szerinte a „*Művészet szakrális tevékenység, a szép eszközeivel bemutatott áldozat.*” (*Vollnhofer Mária* ikonfestő, a *Vollnhofer ArtStúdió* vezetője).

Az idős művészt hazatérte után a *kalocsai nővérek* által működtetett csepeli *Szent József Otthon* várta – mondhatni – tárt karokkal, és emlékét, valamint képeit a mai napig nagy szeretettel őrzi. A XX. századi magyar pap-festők egyik legjelentősebb alkotójától végső búcsút 2003 novemberében, Kalocsán vettek tőle paptársai, tisztelői, szeretett barátai.

(*Csepeli Önkormányzat, Budapest, 2018*)

Vágó Sándor

Titok, teremtés, távozás

Saitos Lajos: A tizenegyedik parancsolat

Saitos Lajos 2018-as kötetét, *A tizenegyedik parancsolat*ot, ki sem kell nyitnia a leendő olvasónak ahhoz, hogy érezze, nagy feladatot kapott a kötet verseinek olvasásával, hiszen Pereszlényi Helga úgy tervezte meg a kötet borítóját, hogy az annak közepén található Revák István-grafika egyből foglyul ejtse a befogadó képzeletét. A borítón található rajz a bibliai tízparancsolatot ábrázolja, melynek kőtáblái előtt a Szentlélekre és a magyar népi kultúrára egyaránt utaló galambpár a kötet címét adó tizenegyedik parancsolat számát tartja egy vörösen izzó szívben.

De mi lehet ez a parancsolat, és miért olyan fontos ez a költőnek? Vajon egy teljes verset szentelt ennek a témának, vagy az egész kötet elolvasása után kell saját magunknak megfogalmazni, hogy mi is az a bizonyos isteni parancsolat? Modernebb lesz az eddig ismert tíznel, vagy valami ősbibb, egykor magától értetődő, mára elfeledett titkos tudást tartalmaz? E kérdések joggal merülnek fel az olvasóban, kinek kezdeti elrédését, melyet a művészi erejű borítókép váltott ki, a megfjítésre váró titok felkutatásának nyugtalanító érzése követi.

A rendkívül gondosan szerkesztett, tudatosan három részre tagolt kötet tizenegyedik oldalán található *A tizenegyedik parancsolat* című költemény, melytől a kérdés megválaszolását várjuk. A válasz, azaz a költemény olvasása során meg is nyugodhatnánk, hiszen költőhöz illő feleletet kapunk. A vers zárlatában, a „*beszéljünk szépen / beszéljünk magyarul / beszéljünk emberül...!*” sorok a nyelvvel, a magyarsággal és az emberséggel kapcsolatos megoldást kínálnak nekünk. Az üzenet kristálytisza, igazán poétához méltó. Talán nincs is több dolgunk, ha meg akarjuk érteni Saitos Lajos üzenetét. Ám hátra van még több mint ötven oldal, több mint ötven költemény. Joggal merülhetnek fel bennünk újra kérdések; lehetséges, hogy a rejtvény még nincs is megoldva. Elképzeltető lenne, hogy Saitos Lajos mint igazi szerkesztő, felkínálja a megoldást kötetének első részében, hogy a korai megoldás nyomán felmerülő kérdések újra buzgó olvasásra és gondolkodásra késztessek a befogadót?

Bizony, hogy elképzeltető. A krimiírókat megszégyenítő szerkesztés szinte kényszeríti az olvasót, hogy feszült figyelemmel kutassa a versek üzenetét. Az ilyen módon felkeltett érdeklődés pedig a befogadó lelkét is kinyitja, hogy az egyszerre tárgyias és elvont, személyes és szimbolikus Saitos-költemény méltó olvasója legyen. Meg kell értenünk a hármasságot és a többletet, azaz a befejezettséget és azt az élethez hozzáadódó igazán emberit, mely nélkül a teljesség csupán vélt egység.

Saitos Lajost pedig meg kell érteni, hogy érezhessük lelki rezdüléseit is; ő ugyanis üzen befogadójának. Költészete ugyanis a legalázatosabb költészet és ugyanakkor a legnehezebb munka, melynek lényege az, hogy úgy vonja verseiben a lírai ént háttérbe, hogy nem veszíti el önmagát. Nem találunk szereplírárt kötetében, nem lényegíti át lelkét, egyszerűen csak érezzük, hogy megtalálta az élet értelmét. Nem keresgél, nem kutat, mint a legtöbb modern költő, ki a kétségbeesett kutatás tragikus „semmit nem lelő” élményét írja ki magából alanyi költőként. Ő igenis megtalálta a harmadik utat költészetében, költészetével. Nem a magyarság számára a huszadik században célként kitűzött „harmadik út” ez, hanem a művészetben és a világ szemlélésében csak a bölcsesség által elérhető léttapasztalati összegzés, a Horatius-féle életbölcselet, az aureamediocritas. Mindez pedig három részben, egy kötetben, egészéé átváltoztatva.

Nincs külön címe a kötet egyes részeinek, de ha egy szóval szeretnénk kifejezni az első lényegét, akkor az a TITOK lenne. A megérkezés, a hívás és az elhivatottság titka jelenik meg a költeményekben. Az origó, az ős Egy, a parancsokat diktáló, az örökké emanálódó, a szívárványban is megmutatkozó titokzatos lény küldi láthatatlan utakon parancsait Saitos Lajosnak, ki e megismerhetetlen lényvel való találkozásairól számol be nekünk kötete első részében. Találkozik vele saját megérkezéseiben, költőtársai távozásában, rábukkan a keletkezésben és az összetartozásban, megleti őt nemzetében, annak küzdelmeiben, forradalmaiban és még az elbukásban is. Mert csak akkor igazi a komplex költői kép, ha komplex a szemlélet is. Az allegória akkor talál pontosan, ha van mögötte gondolat. Nem idejétmúlt föltenni a nagy kérdéseket, ha van még, aki tud rá válaszolni. Igen, életünk „egy nyitott könyv / mely tábláját Isten csukja be”.

A költő úgy jelenik meg a kötet második részében, mint aki Istenhez csak a teremtés képességében hasonlít. A végtelennel összehasonlítva csupán elmúló és játszadozó teremtő a művész, ki burokban, tojásban él. „Egy tojásban lakom / tojásdad házamon / se ajtóm seablakom...” – írja az alkotó. Ezzel újra filozófusi szerénységről téve tanúbizonyságot. De azt azért ne feledjük, hogy a teremtés mikéntjének ismerete kellő öntudatot ad szerzőnknek! E rész rövidebb az elsónél, és a költemények még inkább sűrítettek; önbizalomról és mesterségbeli tudásról árulkodnak. Bátran illethetjük e részt a TEREMTÉS címmel.

A harmadik, egyben záró és legrövidebb rész főtémája a távozás. A beavatott Mósze, ki megkapta a törvénytáblákat, pontosan tudta, hogy halála után olyanok kezébe kerül a hatalom, kik nincsenek annak elviselésére felkészülve. Nem néztek szembe az elmúlással, ebből következik, hogy nem értékelik helyén életüket, és nem tudják az előre leírt törvények nélkül helyes irányba kormányozni a rájuk bízott népet. Saját elmúlására is gondolva adta tehát a nép vezére követőinek a táblákat. A halállal való vitéz szembenézés pedig igazán férfias tett. Olyan bátor-

ság kell hozzá, mint amilyen a beavatottak bátorsága, vagy amilyen bátorsága a magyar költészetben csak a vitézségére oly kevélyen büszke Balassi Bálintnak volt. A *Balassiáda* című költeményben az olvasó kevélyen vigadva, a halállal szembenézve együtt mulathat, táncolhat a nagy reneszánsz költővel, kit most Saitos Lajos hívott meg, hogy segítségére legyen a befogadó beavatásánál. A Balassi-strófa ütemére, lelkünkben a végvári vitézek dalát hallva, halálukon ámulva, életüket dicsőítve, majd a záró két versnél (*Estétől hajnalig, Ha nem temetnének*) elcsöndesedve búcsúzhatunk a kötettől. Majd megállapíthatjuk, hogy több parancsot nem véletlenül nem adott Mósze népének. Nem voltak rá felkészülve.

Saitos Lajos kötete tizenegyedik oldalán pedig csak elkezdődik a modern olvasó felkészítése. Nem az ott található hármasság üzenet a tizenegyedik parancs, bár maga a hármasság fontos. A kötet hármasság felosztása utal a teljességre, megteremti a lehetőségét annak, hogy a művész valami romlatlant adhasson a befogadó kezébe. A nagy kérdésekre sűrítetten válaszoló költő a szívnek szánja üzenetét, mely az azt megértők előtt lassan bontakozik ki, a kötet olvasását befejezve pedig lelki parancsként jelentkezik. A tízparancsolat betartásával a külvilág számára helyes életet élhetünk. A tizenegyedik pedig a külvilág számára láthatatlan, beavatás kell hozzá; legalább egy kötet megértése és elfogadása. Ennek a parancsnak elfogadása „csak” lelki változást okoz. Légy tudatosan alázatos! – mondja ez a parancs. Alázatos, mint egy olyan költő, aki tudja, hogy a teremtés, a művészi alkotás nem embertől való képesség, titokzatos annak útja, és annál már csak a művész és embertársai távozásának helye titokzatosabb.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2018)

Ványai Fehér József

Olvasói létünk jó lapjai

Szil Ágnes: Életünk legszebb napja

Életünk legszebb napja címmel jelent meg Szil Ágnes legújabb könyve a Fiatal Írók Szövetsége (FISZ) kiadásában, 2018-ban. A kötet a FISZ Hortus Conclusus sorozatában látott napvilágot, a megjelenést a Nemzeti Kulturális Alap támogatta. Szerkesztők: Barlog Károly és Pál-Kovács Sándor. A borító Mészáros Nóra fotójának felhasználásával készült. A szerző portréfotóját Ábrahám Béla készítette.

A mű elolvasása után hajlamos vagyok azonosulni a szerkesztők fülszövegként rögzített előszavával: hamisítatlan Szil-kötet ez, s hogy ez már önmagában garancia a jóra. Szerintük az író korábbi, Tangram című könyvének „ultarövidprozájához” hasonlóan a félszáz novellára ugyancsak jellemző a kirakósjáték-szerű építkezés, a feszesség, a koncentráltság és a letisztultság. Igazuk lehet, recenzióként a stílusbeli ügyekhez csupán annyit tennék hozzá, hogy én a Szil-szövegeken a hiperrealizmus szelleműjja érintését is felfedezni vélem. Nem valami nagy felismerés ez részemről, hiszen a textus önmagáért beszél, a cselekményt szétszálazó ábrázolásmód, a jellemfestést a végletekig fokozó, kielemező technika szinte kínálja magát a beazonosításra. S az így előállt produktum érzelmi megnyilvánulásokkal olyan módon átítatott, hogy műélvezet közben zsigereink sincsenek passzivitásra ítélve. A hiperrealizmust mint stílust művészetünkben felhasználó hazai nagymesterek, mások mellett Nádas Péter, Krasznahorkai László, Dragomán György elismerően csettinthetnek, ha kezükbe kerül Szil Ágnes műve.

A szerkesztő szerint az *Életünk legszebb napja* szinte mindegyik szövegében dominálnak a hátrahagyott, de teljes egészében fel nem dolgozott múlt képei, alapfogalmai, rögeszméi. Ő csak tudja, mondom minden rosszmájúság nélkül, mert alapvetően nem vitatom állítása igazságtartalmát. Viszont kiegészítem azal, hogy a novellák történés-folyamának egy része, nem is kis hányada a mába ér, a cselekmény mintha itt és most történne velünk vagy a szomszédunkkal, barátunkkal, testvérünkkel, apánkkal, anyánkkal. Szil Ágnes nagyon otthon van a kisvárosi, falusi életképek (de a nagyvárosi hangulatfestéstől sem jön zavarba) megrajzolásában, mint a tenyerét, úgy ismeri a magyar társadalom közállapotait, ami Móricz Zsigmond-i erény.

„Emellett számos novella kulcsfogalma a devalváció, ezzel együtt alapfeltevé- sük, hogy a korábbi, fényes állapotok nem hozhatók vissza, az értékekhez nem lehet visszatérni, csak az marad számunkra, hogy fájdalmasan emlékezhetünk rájuk” – állítja a beharangozó szerzője. A mondat első fele (devalváció) cáfolha-

tatlanul igaz, viszont a megállapítás második felével nem értek egyet. Mint olvasó, befogadó nem érzem úgy, hogy az író édesbús nosztalgiával tekintene vissza a múltra, sőt ennek éppen az ellenkezőjét gondolom: még ma is küzd, harcol vele. Neki nem lehet ez könnyű, bár a megírással együtt részben megtörténhet a múltfeldolgozás is, viszont mi, egoista olvasók csak nyerünk evvel: kaptunk egy lebilincselő irodalmi alkotást.

Egy híron pendülök a szerkesztővel, amikor megállapítja, hogy fenti passzusok ellenére sem borúlátó ez a prózavilág, mert a szépre csiszolt költői képek, a fanyar, ámde felszabadító humor „ünneppé teszi az olvasást”.

Számomra akkor tűnik fel legeredetibbnek Szil Ágnes, amikor jelentéktelennek ható, látszólag legfeljebb a szereplő számára érdekes életeseményt, elsőre közömbösnek ígérkező momentumot sűrít novellába. Mindezt izgalmasan teszi, nála gombostűnyi tényből lesz világmagyarázat, de nem didaktikusan, vagyis nem rág szájba, olykor ki sem mondja, hanem ránk bízva a felismerést, már ha van tanulság egyáltalán. Máskor pedig egész sorsot vesz górcső alá, minidramából készít novellát, de úgy, hogy közben nem sérti meg a műfaj régi, írott és íratlan szabályait. Aki ezt képes megcsinálni, az sokra hivatott alkotó.

A kötetben Orcsik Roland kitűnő életinterjújából tudhat meg Szil Ágnesről többet az, aki eddig nem ismerte munkásságát. Dicsérem az itt-ott mélyre ásó kérdezz-felelek, ám egy ponton elméláztam: biztos, hogy szükség van az általam ironikusan „megyei kánonképzés-nek” nevezett gesztusra? Félreértés ne essék, a szerzőtársként felsorolt művészek mindegyikét tehetségesnek tartom, nem véletlenül tartanak ott, ahol, viszont azt is ki kell mondani, hogy felsoroltak a (sajnos) elég régóta megosztott magyar irodalmi közélet egyik pólusán helyezkednek el. Nem volna jó, ha saját érvelésem csapdájába esnék, tehát nem ecsetelném hosszasan a szintén viccesnek szánt „térsgéi irodalom” fogalmi sajátosságait, de ha mégis beleszarnék a lecsóba, akkor mondjuk Sarusi Mihály vagy Molnár Lajos prózáját semmi esetre sem hagynám ki a listából.

Felfogásom szerint minden, új értéket teremteni képes alkotóra szükség van, aki múltismeretünkhöz, önképünkhöz, a jelen értelmezéséhez képes hozzátenni valami érvényeset. A művészet nem olimpia vagy sportverseny, hogy muszáj győztest hirdetni. s ráadásul még az ezüstöt és a bronzot is kötelező kiosztani, nem említve a „futottak még” kategóriát. Itt az összhangzattanból hallhatjuk ki a legeredetibb értelmezést, csak hát ehhez azért idő és fül is szükségeltetik.

Ha már itt tartunk, a *Bárka* folyóirat (itt szerkesztő az író) egyik irodalomtörténeti jelentőségét éppen abban látom, hogy az elsők között „törte a kánont” Magyarországon, ám ahogy elnézem, e téren lesz munka a jövőben is...

De vissza Szil Ágnes prózájához! Ő nem női író, hanem író, de érezhetően érzékenyebb olyan témákra, mint család, gyermek, nő-férfi kapcsolat, egészség-

ügy. Erénye a pontos néven nevezés, lett légyen szó tárgyról, növényről, állatról, emberi érzelmekről, a teremtett világról. Persze, e tulajdonság nélkül nem is lehet érvényes alkotó valaki, ám Szil Ágnes biztosan birtokolja a képességet, hogy tehetségről, rátermettségről már ne is ejtsünk szót.

A könyv érdekes szerkesztése csak növeli az olvasási kedvet, az első ciklus például szinte csak egyszavas állatnevekből áll. A szerző művével elérte, amit célul tűzött ki maga elé: stílusban, nyelvezetben, szerkesztésmódban újat hozott.

(Fiatal Írók Szövetsége, Budapest, 2018)

Ádám és Éva

Hürkecné Pályi Brigitta

Színház: a hadifoglyok megmentője

Színészkatonák, fogolyprimadonnák. Frontszínházak, hadifogolyszínházak az első világháborúban. Szerk. Csiszár Mirella, Sipőcz Mariann.

A színház intézménye, amely egyszerre szórakoztat és tanít, mindig is releváns tényezője volt a társadalomnak. Nélkülözhetetlenségére csak az olyan embert próbáló időkben derül fény, mint amilyen a háború. Az embereknek ilyenkor szükségük van egy kapaszkodóra, amely segít elfeledtetni a szörnyű valóságot, amely nevetést tud hozni a sokszor elviselhetetlen mindennapokba. A színház azonban nemcsak a harcokból kimaradt polgárok életét színesítette, hanem a frontokon harcoló katonákét, sőt a hadifoglyokét is. Első hallásra furcsának tűnhet ez az állítás, hiszen ki gondolná, hogy a frontokon és a hadifogolytáborokban is megjelenhet a színház. Az első világháború alatt a magyar katonák nemcsak hogy frontszínházakban élvezhették külön erre a célra alakult színtársulatok műsorát, de az orosz hadifogságban sínylődve ők maguk hoztak létre színházat annak érdekében, hogy életben tudjanak maradni.

Az első világháborúnak ez a szegmense azonban eddig elkerülte a kutatók figyelmét. A Csiszár Mirella és Sipőcz Mariann által összeállított kötet ezt a hiányosságot van hivatva pótolni azáltal, hogy fényt derít a frontszínházak és hadifogolyszínházak mibenlétére, illetve azok keletkezésének körülményeire. A kiadvány az először 2005-ben a Bajor Gizi Múzeumban megnyílt *Színészkatonák, fogolyprimadonnák* című kiállítást veszi alapul – amely az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet anyagát tartalmazza, kiegészítve az Országos Széchenyi Könyvtár Színháztörténeti Tárának, valamint a Hadtörténeti Intézet és Múzeum gyűjteményének dokumentumaival.

A kötet legelején egy Csiszár Mirella és Sipőcz Mariann – akik maguk is az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet munkatársai – által írt tanulmányt olvashatunk, amely részletesen számba veszi a front- és hadifogolyszínházakat. Megismerhetjük ezen színházaknak a keletkezési körülményeit és működésük történetét is (a tanulmányt angol, majd német nyelven is elolvashatjuk, a többnyelvűség a téma nemzetközi jelentőségéből adódóan a külföldi kutatók munkáját is segíti). A kötet tartalmazza két volt hadifogoly visszaemlékezését (Castiglione László, Mészáros Sándor László), illetve egy hangjáték szövegváltozatát, amely a Magyar Rádió Stúdiójában 1934. április 28-án, valamint 1935. január 5-én hang-

zott el, s amely a krasznajarszki Tiszti Színház létrejöttét és működését tárja elénk az ott élő hadifoglyok dialógusain keresztül. A kötet végén egy fényképalbum található, amely remekül színesíti a kiadványt a különböző hadifoglytáborokból fennmaradt ritka és egyedülálló fényképekkel és emlékekkel. A forrásanyagok, illetve a képi anyagok jól kiegészítik a kötetben szereplő tanulmányt, még akkor is, ha emiatt a kötet szerkezetének egysége kissé megtörik.

A kötetben szereplő tanulmány részletesen végigjárja a frontszínházak és a hadifoglyszínházak történetét, számos adatot és nevet felsorolva. Az első magyar harctéri színházat az Országos Színészegyesület alapította meg 1917 márciusában Roboz Elek vezetésével. A társulat elsősorban vidéki színházak színészeiből állt, a fővárosból csak két színész szerződött ide (Zilahy Gyula, Pázmán Ferenc). Repertoárjukban szerepelt például Gárdonyi Géza *A bor* című népszínműve, illetve kabaréműsor is, amelynek nagy sikere volt a katonák között. Először a keleti frontra utazott a társulat, majd bejárta a galíciai front nagy részét is. Habár a társulat számára különvonatot biztosítottak az utazáshoz, a szereplések helyszínein elég nomád körülmények várták a színészeket: fűtetlen faszínház és öltözők. Egy hónapi turné után a társulat visszatért Budapestre, majd az újabb turné előtt a társulat tagjai kicserélődtek. A második turné a déli frontra vezetett 1917 májusában. Ezután a társulat járt a szerb fronton, majd az olasz harctér után a román frontra is eljutott. A hivatalos színtársulat mellett alkalmi kabarétársulatok is szórakoztatták a fronton harcoló katonákat, de megesett, hogy maguk a katonák rendeztek maguknak zenés- vagy kabaré-előadást. Nemcsak a frontra kiutazott színészek voltak azonban a harcoló katonák segítségére. Az otthon maradt színházi emberek is igyekeztek támogatni a katonákat, nemcsak színházi előadásokkal, de azáltal is, hogy valamiféle közösségi munkát vállaltak: a kor vezető színésznői, mint például Fedák Sári, Vízváry Mariska és Paulay Erzsébet is önkéntes ápolónőként segítettek. A frontszínház mellett – amely a fronton harcoló katonák szórakoztatására létesült – a hadifoglytáborokban is létrejöttek színházak a raboskodó katonák számára. A tanulmány kiemelten az Oroszországban lévő hadifoglytáborok színházait vizsgálja. A fogságba esett katonák igyekeztek valahogy túlélni a bezártság és tétlenség kettős erejét, ezért próbálták valahogy kitölteni az idejüket. Az otthonihoz hasonló mindennapokat szerették volna megteremtetni, így először különböző egyesületeket, sportegyleteket, irodalmi és önképző köröket hoztak létre. Ennek betetőzéseként alakultak meg a hadifoglytábori színházak, amelyek kitöltötték a katonák mindennapjait és elterelték a figyelmüket a valós helyzetük kilátástalanságáról. Mindegyik hadifoglyszínház létrehozása egy-egy színházi embernek volt köszönhető. Krasznajarszkban Szőke Kálmán, egy akkor frissen végzett színész, valamint Mészáros Sándor László, a Nemzeti Színház művésze, illetve Vass Jenő, színész-rendező és dr. Nógrádi Albert operaénekes is részt vett a tábori színház megalapításában. Nehéz feladatra

vállalkoztak a tábori színházalapítók, hiszen az adott körülmények és feltételek nem voltak ideálisak egy színház számára, bár ez egyiküket sem gátolta meg. Először is szükség volt egy helyszínre, ahol az előadást tarthatják. A krasznnojarszki Tiszti Színház előadáshelyszínének kialakulásáról Mészáros Sándor László visszaemlékezésében részletesebben is olvashatunk a kötet második felében. A helyszín kiválasztása és megteremtése után a színházalapítóknek a repertoár kialakításával kellett foglalkozniuk, amely még az előbbinél is nagyobb kihívást jelentett a hadifoglyok számára, hiszen a táborban nem rendelkeztek szöveggönyvekkel és kottákkal, így abból kellett dolgozniuk, amijük volt. Így jobb híján idegen nyelvű szöveggönyveket fordítottak magyarra, vagy emlékezetből írták meg a szöveggönyt, illetve a zenét, esetleg saját darabokat írtak. A legnépszerűbb darabok a hadifoglyok körében általában a zenés színművek (pl. az operett), illetve a kabaréműsorok voltak. A legtöbbet játszott operett Kálmán Imre *Tatárjárás* és *Csárdáskirálynő*, valamint Jacobi Viktor *Leányvásár* című műve volt. A prózai darabok közül leggyakrabban Molnár Ferenc színműveit adták: például a *Liliom*-ot és *A doktor úr*-at Berezovkán, Krasznnojarszkban pedig *Az ördög*-öt és *A testőr*-t. S végül maradt a színészek kérdése, akiket leginkább az ott lévő laikusokból választottak ki, s mivel a táborban csak férfiak voltak, így a női szerepeket is férfiak játszották. A férfiből átalakult primadonnák kérdése további problémákat is felvetett, ugyanis a férfiprimadonnák egy idő után a színházon kívül is úgy viselkedtek, mintha primadonnák lennének, így nemegyszer nemi identitásproblémák alakultak ki. A hadifogolyszínházak mind vállalkozásként működtek. A legfőbb bevételi forrásuk a jegyek eladásából származott, de emellett gyakorta adtak ki színházi újságot, amely az adott előadás részleteit tartalmazta, valamint a darabban szereplő színészekről is közölt anekdotákat. Ilyen újság volt például a *Magyar Fogoly Színpad* Pjescsankán 1915–1916-ban, a *Színházi Lap* Berezovkán 1917–1918-ban, a *Szibériai Színházi Élet* Verhnyeugyinszkban 1918-ban, valamint a *Napkelet* Troickoszavszkban és Verhnyeugyinszkban 1917–1918-ban. A tanulmány az utolsó oldalain részletekbe menően beszámol az orosz hadifogolytáborokról, illetve azok társulatairól, arról, hogy mikor melyik táborban ki hozott létre színtársulatot, és az adott társulat milyen repertoárral rendelkezett. A Krasznaja Recska-i táborban például 1918-ban szerveztek társulatot Marschalkó Béla százados vezetésével. Ez a társulat színre vitte például Kálmán Imre *Csárdáskirálynő*-jét, amelynek szöveggönyve a német eredetiből készült francia szöveg orosz átültetése alapján született meg, s zenéjét egy bécsi tiszt emlékezetből és egy orosz zongorakivonat alapján újrakomponálta. A társulat előadta még Jacobi *Leányvásár* című operettjét, illetve egy saját szerzésű operettet is *Szerencsesziget* címmel. Ezeket az átírt darabokat később budapesti színpadon is előadták, például a *Csárdáskirálynő*-t 1921-ben a Városi Színházban. A tanulmány stílusát tekintve igen olvasmányos, bár az adatok sokasága nehezkesebbé teszi az olvasást.

A források két egykori hadifogoly visszaemlékezéseit tartalmazzák: az egyik Castiglione László (1896?–1984) középiskolai tanár és a Medve utcai polgári iskola igazgatója, a másik Mészáros Sándor László (1889–1972) a Nemzeti Színház színésze, később az Országos Színészegyesület elnöke.

Castiglione László több táborban is megfordult fogsága idején, majd szabadulása után a fogság éveit alatt összegyűjtött hadifogolyszínházi dokumentumokat kalandos úton jutatta el Budapestre egy katonaládában. Ezek mellé egy gépiratos magyarázatot is mellékel, amelyet ez a kiadvány közöl. A gépirat, amelynek szövege a régi nyelvhasználat miatt kissé nehezebben olvasható, általánosságban ír a szibériai hadifogolytáborok színházi életéről, a tábori színházak és újságok keletkezéséről (különösen a *Napkelet* című folyóirat történetéről értekeznek), amelyekről már a tanulmányban is olvashattunk. Érdekes, ahogyan a férfi színésznek problémájáról ír leplezetlenül kimondva az igazságot: „A tánc – amely a sikeres előadások utáni hangulat velejárója volt – teljesen komolyan vett férfi-női táncpárok szereplésével további tápot adott a féltékenységre és udvarlásra. Nem lennénk őszinték, ha elhallgatnánk e ferde helyzetből adódó beteges tüneteket, amikor az illúziót keltő „álművésznők” maguk is áldozatul estek a szerelmes hódolók hangulatkeltésének és az igazi nők hiányát nélkülöző foglyok szerelmi éhségét valódi csókolózásban vezették le.” (70. o.)

Mészáros Sándor László visszaemlékezése sokkal mélyebb belátást enged egy hadifogolytábor mindennapjaiba, hiszen ő csak egyetlen tábor színházának keletkezését mutatja be – a krasznnojarszki Tiszti Színházét –, amelyben ő maga is részt vett. Munkájában bemutatja a hadifogolyélet nehézségeit, amikor a foglyok a tétlenség és a kilátástalanság rabságában sínylődnek, s hogy ezt valahogy elviselhetővé tudják tenni, ezért különböző közösségi csoportokat alakítanak (sportegyesület, irodalmi kör). Ő maga is részt vett ebben azáltal, hogy létrehozta az úgynevezett Szikla Kört, amelyben az irodalomkedvelő foglyok gyűltek össze. Ezek a fórumok azonban mégsem bizonyultak elégségesnek ahhoz, hogy „a táborban majdnem járványszerűen fellépő búskomorságot vagy túlzottan megnyilvánuló ingerlékenységet levezesse és normalizálja a tábori életet.” (81. o.) Ezután képet kapunk egy tábori színház kialakításának nehézségeiről: hogyan találtak helyszínt hozzá, hogyan próbálta meg a konkurens német társulat megtorpedózni a magyar előadást, s milyen konfliktusok adódtak az orosz tábori vezetéssel. Mészáros Sándor László azt is részletekbe menően feltárja, hogy hogyan készül el egy istállóból átalakított színház, s a színészek és az előadandó darabok kiválasztása is mennyire komoly feladat egy hadifogolytáborban. Megismerhetjük még néhány, a Tiszti Színház által színre vitt mű szereposztását, s ezekhez a szerző magyarázatokat is mellékel. Végül a krasznnojarszki színészekről is értekeznek, de ennek leírása közben a kézirat megszakad.

Ezt követi a Mészáros Sándor László és Lengyel József által szerzett hangjáték szöveggönyve, amely szintén a krasznójarszki Tiszti Színház életéről szól. Ez a hangjáték kétszer került adásba a Magyar Rádióban: 1934. április 28-án és 1935. január 5-én. A szereplő hadifoglyok közül sokan saját magukat játszották, de hívatásos színészek is szerepeltek benne. A hangjáték a hadifoglyok közötti dialógusokkal mutatja be a szibériai tábor mindennapi életét, a hadifoglyok gondolatait és érzéseit. Ezt olvasva az ember úgy érzi, mintha maga is ott lenne a táborban hadifoglyoként, s teljesen átéli a foglyok mindennapi szenvedéseit.

A kötet végén található képek nagyban segítik az olvasót, számos olyan egyedülálló képet láthatunk, amelyen a hadifogollyszínházak előadásai láthatóak: sokszor csak a díszletek, de gyakran maguk a színészek is megjelennek rajtuk. (A kiadvány nagyon hatásos és figyelemfelkeltő borítójának is egy fénykép a központi eleme, amelyen egy férfi színész, illetve színésznő, illetve színész látható.) Ezek mellett több színlap, illetve a *Napkelet* című újság egyik számának borítója is ott van képanyagban.

A kötet nagyon egyedi és értékes, hiszen az első világháborúnak ez a részlete eddig teljes mértékben feltáratlan volt, s e nélkül a kötet nélkül talán a frontszínházokról és a hadifogollyszínházakról is kevesebbet tudnánk. Pedig ezek a színházak fontos elemei az első világháborúnak, s ezt a létfontosságú szerepet nem szabad elfelednünk.

(Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Budapest 2014)

Csontváry töredék – Csontváry tiszteletére

Bajna György

Dézi Zoltán: Hűség és hűtlenség

Az ősz folyamán jelent meg Dézi Zoltán nagy lélegzetű munkájának, a *Hűség és hűtlenség* című regény első két része. A szerzőnek az olvasókhöz intézett vallomásával kezdődik a mű, amelyből megtudhatjuk, hogy a regény nem szűkölködik személyes vonatkozású élményekben sem.

Már az első fejezet, a nekifutás is igen pontos ismeretanyaggal rendelkezik arról a korról, amelyben – az egyik főszereplő – Szabó Zsolt sodródik. A szerző mindent tud az „arany-korról”. Még többet is, mint, ami helyet kaphatott e regényben. Dicséretére legyen mondva, amit leír, azzal nem köntörfalaz.

Talán azért, mert rég voltam ifjú, s már elfeledtem az igénytelen nagyotmondások, okoskodások sorát, az első részt a hegyre futásnak érzem. Szerencsére a regényt nem fullasztotta ki a meredély. Az első 109 oldalon Szabó Zsolt történelem–német szakos – kezdő – tanár életútjának néhány évét ismerhetjük meg. Van itt is nyelvi szépség, de a második rész az, ahol a szerző valóban érinti a szépírást minden követelményét. (Tamási és Sütő gyönyörű nyelvezetének palástját is fel-fellebbentve, de nem plagizálva!)

Ízes, magával ragadó Szabados György meséje, amit a „riporter” Zsoltnak csak papírra kell vetnie, olyan veretesen, kerekre csiszoltan gurulnak elé a történetek. Amikor Burján Emil szakszerű elemzését újra ízelgettem, úgy véltem, hogy Emil csak a második fejezetnél csapta fel a könyvet, másképp aligha emlegette volna a remekírókat. (A Hargita Népe augusztusi Műhely oldalain megjelent tanulmány elolvasását egyébként ajánlom, nehogy az én túlságosan is szubjektív véleményem bármilyen mértékben is hasson e szép kivitelezésű könyv olvasójára).

Két főhős és számos – néhány sikeres tollvonással, mondattal is tökéletesen megrajzolt – mellékszereplő körül zajlik az élet. A főszereplők egyike olyan, mint az ember jobbik énje. A másik főszereplő, a jobb sorsra érdemes, magát kereső, de meg csak időnként találó Zsolt, mintegy ellenpólusa annak, aki ezer megpróbáltatás alatt és után is példakép: Szabados Györgynek.

Zsolt, akkor is, amikor néha sajnálatra méltónak próbálja beállítani a szerző – a 80-as évek végi, majd a 90-es évek rendszereinek packázásai miatt – számomra – olyan, akivel nem indulnék meg a sivatagban, mert úgy érzem, ezer adottsága mellett is magának való, aki bármikor cserbenhagyna, ha ösztöne úgy diktálná. Jellemes hitvese sem azért távolodott el tőle, mert megtudta volna férje csapodárságait (pl. Irina). Esetében van ennél kimondatlanul is fontosabb: a nők utolérhetetlen beleérzése a biztonságérzet okán. Szétválásuk ezért törvény-szerű, bár Zsolt úgy véli, mindent megtett szerelméért. Ez is rá jellemző. Isten sok-sok áldásának ellenére, hiszen mindennel rendelkezik, amire egy férfinak szüksége van, ráadásul nem tehetségtelen és nem is

képzetlen, s amikor belelendül, sikeres a tanításban is, ingatag figura. „Jó fej, csak nem találja a helyét” – mondta nagyanyja. Mintha én summáztam volna a róla alkotott véleményt. Megtoldva azzal, hogy nem a helyét, önmagát nem találja. Olyan, akinek havere sok van, barátjának, talán csak közeli rokonát, Zsókát nevezhetnénk. (Egyébként, ha valaki megszámolná, meglepődne Zsolt esetében – és a regényben – a barát szó ugyancsak ritka használatáról).

Az író kitűnően rajzolta meg Zsolt alakját, Szabados György méltó ellenpontját, hiszen alig van köze azokhoz az erényekhez: amelyek az önmagad, a társad és környezeted iránti hűség szép példáiból nyílnak csokorra Szabados esetében. Ha csak a második részt írta volna meg Dézsi Zoltán, már nem hiába élt.

Ott ugyanis a nyelvi szépségen – a líraiságon kívül – alapos munkát végzett. Kezdvé a tájismerettől – hiszen az is elindulhatna a mezősegi Füzesről Varságra, aki soha nem járt hegyi utakon arra – befejezve azzal, hogy Szerző még arra is gondosan ügyelt, véletlenül se keveredjenek az egyik-másik vidékre jellemző családnevek. Ezért is hiteles Szabados György útja, s mintha az író maga is szekéren, és hasonlóan nyugalmas ütemben járta volna be. Még az egy-egy útszakaszra eső időtartam is igen valószínű.

Mennyire megszépül a szülőföld, amikor Zsolt Istenszéke alá, a Jód-patak mentére megy erőt gyűjteni. Ez a szerző gyermekkorának köszönhető. Az, aki nem ismeri közelebről, percig sem morfondírozik azon, hogy hitelesek vagy sem, a becsempéztet önéletrajzi részletek, hogy Zsolt édesapjának és édesanyjának alakja, viselkedése pontos mása-e Dézsi Zoltán szüleinek vagy sem. Volt szerencsém ismerni őket. Ezért számomra szubjektívebb megítélés alá esik Zsolt és Szabados György. Zsolt nem csupán regényalak! A személyes emlékektől meg nem zavartak – a mellékszereplőknek is köszönhetően – eldönthetik, hogy Zsolt hűtlen-e egyáltalán vagy csak hűtlenkedő, önző vagy csak erősebb az átlagosnál az önértékelési hajlama, miközben szinte árnyék Szabados György robusztus alakja mellett.

A regény eddigi két része alig szolgál jelzéssel arra vonatkozóan, hogy Zsolt fejlődni, érni is képes. Talán csak sejtethetjük, hogy lesz belőle is gálickő, de csupán a második rész vége felé kezdhet élni bennünk a gyanú, s talán a remény is. Ha a harmadik rész nem veszít majd a második rész feszességéből, ha nem a csúcsról leereszkedés lesz rá jellemző, akkor újabb ajándék kerül az olvasók kezébe...

Az erdélyi magyarságot sújtó sorscsapásokról sem hallgat a könyv. Tisztességesen, harag és gyűlölködés nélkül tárja elénk a négy nagy fordulat (első román világ, kicsi magyar világ, kommunista éra, posztkommunista idők) hatásait az emberekre, amiket a kitelepítést is túlélő Szabados György mesél el, illetve a kort, amit már Zsolt is átélhetett.

A megboldogult Csata Ambrus egy könyvbemutatón megjegyezte, hogy Dézsi megalkotta a saját szobrát. Most azt mondhatná, Szabados Györgyben Dézsi Zoltán megalkotta vágyai igaz emberének a szobrát, amit nem kell fényezni soha, mert fényét el

nem veszítheti. Hogy is veszíthetné el ez a magához, barátaihoz, hitéhez mindig hű ember, aki – mindenek ellenére is – a legszerencsésebbek közé tartozik, hiszen szerelemében, Eszterben azt a nőt találta meg, akire nincs férfi, aki ne vágyna. (A regény alapján ez fordítva is így volt).

Olyan könyvet ajánlok, amit nem tudtam letenni. Az első részt emlékeztető boszszantóssága, a másodikat Szabados György vallomásai miatt. Tiszta szívből kínálom, mint egyfajta mestermunkát, ahol az eget a földdel kellett rímeltetni. Elhihetik, gazdagabbak lesznek elolvasása után.

A kimondottak és ki nem mondottak egyaránt fontos fogódzót jelentenek, jelenthetnek, hiszen az erdélyi lét mindig tartogatott és tartogat meglepetéseket. Az itteni magyarság utóbbi száz évéről pedig olyan példázatok sorjáznak e könyvben, amelyek alapján ki-ki eldöntheti, melyik úton érdemes járnia...

(Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület, 2018)

V-érző templom – Van Gogh tiszteletére